Grzegorz Haber[1]

Opolska Akademia e-Seniora jako przykład efektywnego zmniejszania nierówności społecznych w zakresie wykluczenia cyfrowego osób w podeszłym wieku

Jarociński Jarosław (red.), *Organizacje pozarządowe w społeczeństwie obywatelskim*, Kielce 2010, s. 257-264.

Słowo wstępne

W poniższym tekście zwrócona zostanie uwaga na wykluczenie cyfrowe[2], które dotyka w naszym kraju, oprócz osób gorzej uposażonych finansowo, również ludzi należących do określonych grup wiekowych. Tworzona jest stratyfikacja społeczna ze względu na posiadanie (lub też brak) określonych umiejętności - obsługi komputera w ogólności, ale również wszelakiego oprogramowania, przy użyciu którego Autor mógł chociażby przygotować oraz zredagować niniejszy tekst. By uniknąć znacznego poziomu uogólnienia artykułu temat ten zilustrowany zostanie poprzez przedstawienie jednego z wielu projektów, wdrażanych w życie, by zjawisku wykluczenia cyfrowego przeciwdziałać tj. Akademii e-Seniora, obserwowanego z Opola.

Istota wykluczenia cyfrowego (z uwagi na wiek)

W naszym kraju istnieje wyraźny podział na tych, którzy korzystają z dobrodziejstw Internetu oraz tych, którzy takiej możliwości nie mają. W raporcie *Polska 2030*, zespół badawczy pod przewodnictwem Michała Boniego, zwraca uwagę, iż przynależność do jednej z dwóch grup zależy od trzech czynników: wieku, wykształcenia i miejsca zamieszkania[3].

Wydaje się, iż pierwsza z tych kategorii w sposób najsilniejszy wpływa na podział naszego społeczeństwa. Wykształcenie ma określony wpływ, lecz skorelowane z wiekiem pokazuje pewnego rodzaju niejednoznaczności.

[1] Autor niniejszego artykułu, oprócz pracy naukowej na Uniwersytecie Opolskim, brał udział w dwóch edycjach Akademii e-Seniora w charakterze trenera-szkoleniowca. Dzięki temu artykuł w części empirycznej oparty jest o obserwacje autora, a dane ilościowe zostały zebrane po zakończeniu projektu w wyniku wypełnienia indywidualnej ankiety przez uczestników kursu.

[2] Zainteresowanych tematem społeczeństwa sieciowego zachęcam do śledzenia z uwagą bloga Edwina Bendyka, który znajduje się pod adresem: http://bendyk.blog.polityka.pl. Redaktor Tygodnika Polityka na bieżąco komentuje wydarzenia oraz przedstawia wnikliwe analizy.

[3] M. Boni, *Polska* 2030, Warszawa 2009, s. 152. Kompletny raport dostępny pod adresem: http://www.polska2030.pl/

Możemy sobie wyobrazić przecież siedemdziesięcioletniego mężczyznę z wyższym wykształceniem, który nie korzysta (lub nie może korzystać) z Internetu. Wydaje się, iż większą uwagę w poszukiwaniu przyczyn, powinniśmy poświęcić w tym przypadku wiekowi. W przypadku miejsca zamieszkania sytuacja ulega poprawie. Coraz mniej na mapie Polski znajdziemy miejsc, gdzie z Internetu nie można korzystać z przyczyn infrastrukturalnych[4].

Szczegółowe dane, potwierdzające powyższe wnioski, odnaleźć możemy w *Diagnozie Społecznej 2009*:

Grupa wiekowa	16-24	25-34	35-44	45-59	60-64	65 i więcej lat
Odsetek osób korzystających z Internetu w poszczególne grupie	86,8	73,7	62,1	39,5	20,6	5,8

Źródło: J. Czapiński, T. Panek, *Diagnoza społeczna 2009*, s. 291
http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf

W raporcie zwrócono uwagę na dwa ważne wnioski. Szczególną troską należy otoczyć osoby starsze, dla których komputer i możliwość korzystania z Internetu upowszechniły się w trakcie ich życia oraz tworzenie się dwóch odrębnych światów[5]. O ile pierwszy wydaje się oczywisty, o tyle drugi z nich wskazuje na niebezpieczny proces. Wykluczenie z *cyfrowego świata* ma bezpośredni wpływ na jakość życia. W znacznym stopniu ograniczona jest możliwość zdobycia lepszej pracy oraz niemożliwe staje się korzystanie z bankowości elektronicznej[6].

Z jednej strony mamy do czynienia z pokoleniem ludzi, dla których korzystanie z Internetu jest oczywistością i nie stanowi niczego nadzwyczajnego[7].

[4] Nie możemy mówić o pełnym sukcesie, lecz jest zdecydowanie lepiej niż jeszcze kilka lat temu. Natomiast w dalszym ciągu zróżnicowanie opiera się o podział zachód-wschód oraz miasto-wieś. W dłuższej perspektywie owe podziały mogą w dalszym ciągu wpływać na potencjalną możliwość korzystania z Internetu.
[5] J. Czapiński, T. Panek, Diagnoza społeczna 2009, s. 290, http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf
[6] Na te dwa praktyczne aspekty zwracali uwagę absolwenci opolskiej części projektu Akademia e-Seniora. Nie można nie wspomnieć również o możliwości wykorzystania Internetu jako skarbnicy wiedzy o świecie i Polsce, a także źródle rozrywki (wszelkiego rodzaju gry, filmy etc.).
[7] Zastanawiająca jest w tym kontekście apatia społeczno-polityczna ludzi młodych. Dysponując niezbędnymi narzędziami, których kilkadziesiąt lat temu jeszcze nie było, młodsze pokolenia stają się coraz bardziej wyobcowane od reszty społeczeństwa. Zachęcam do przeczytania interesującego artykułu Piotra Żuka – P. Żuk, *Uśpione pokolenie*, „Przegląd", nr 46/2009.

Obok nich funkcjonują osoby urodzone znacznie wcześniej, wśród których istnieje sporo ludzi chętnych, by korzystać w pełni z dobrodziejstw XXI wieku[8]. To właśnie do tych ludzi powinny być skierować programy inkluzyjne w pierwszej kolejności[9].

Stuart White, przedstawiając pięć form równości, zwraca naszą uwagę na aspekt prawny, polityczny, społeczny, ekonomiczny i moralny[10]. W kontekście wykluczenia cyfrowego osób starszych na szczególną uwagę zasługuje ostatnia kategoria. Czy dobrze zorganizowane społeczeństwo może pozwolić na pozostawienie ogromnej grupy ludzi na stacji, gdy odjeżdża z niej pociąg ekspresowy o nazwie postęp?

W dotychczasowych rozważaniach o nierównościach Amartya Sen podkreśla znaczenie funkcjonowania społecznego, uzależnionego od rozróżnienia pomiędzy uzyskiwanymi dochodami a możliwościami godnego zaspokojenia podstawowych potrzeb[11]. Wydaje się, iż pogląd ten znajdzie również zastosowanie w naszych rozważaniach. Decyzja o wkroczeniu w *cyfrowy świat* coraz częściej nie zależy od uzyskiwanego dochodu. Wraz z upowszechnieniem Internetu relacja jakość łącza a koszt połączenia zmierza w kierunku ideału tj. zapewnienia jak największej ilości obywateli darmowego dostępu do Internetu[12]. Dlatego też na zjawisko wykluczenia cyfrowego ogromny wpływ ma brak inkluzji osób wcześnie urodzonych, dla których Internet oraz komputer stały się w trakcie życia nowinkami technologicznymi. Jednym z projektów, które miały na celu zmianę tego stanu była Akademia e-Seniora.

Opis i realizacja projektu – Akademia e-Seniora

Projekt, którego sponsorem był ogólnopolski provider usług internetowych – UPC[13], objął swoim zasięgiem cały kraj. Na potrzeby kursu utworzono 12 pracowni komputerowych. Warto odnotować, iż projekt realizowany był w oparciu o partnerstwo firmy prywatnej z organizacjami pozarządowymi. Dotację na realizację projektu oraz końcowy nadzór sprawował grantodawca, lecz za wykonanie odpowiedzialni byli przedstawiciele trzeciego sektora.

---

[8] Całkowicie zrozumiałe jest, iż nie wszyscy chcą i - tym bardziej - muszą korzystać z Internetu. Natomiast prawdziwym wyzwaniem jest zmiana liczebności grupy 50+, dla której winna być stworzona szansa pełnego uczestnictwa w społeczeństwie sieciowym.

[9] Ogromną rolę ogrywają organizacje pozarządowe, które mogą uzyskać na ten cel dofinansowanie m.in. z funduszy europejskich (Kapitał Ludzki).

[10] S. White, *Równość*, Warszawa 2008, s. 13-25.

[11] A. Sen, *Dalsze rozważania o nierównościach*, Kraków 2000, s. 140.

[12] Niestety, w Opolu proces ten dopiero zaczyna być realizowany - dopiero niedawno zostały uruchomione ogólnodostępne hot-spoty, których zasięg jest niewielki. Tym samym zdecydowanie odróżnia się od innych polskich miast m.in. Rzeszowa czy też podopolskiego Gogolina.

[13] Z działalnością prospołeczną firmy UPC można zapoznać się pod adresem: http://www.upc.pl/o_upc/zaangazowanie_spoleczne/.

Nad realizacją projektu w całym kraju czuwała Akademia Rozwoju Filantropii[14], a w poszczególnych miastach partnerzy społeczni. W Opolu projekt koordynowało Opolskie Forum Organizacji Socjalnych[15].

Wykorzystanie kooperacji przy realizacji tego typu projektu wydaje się rozwiązaniem optymalnym. Firma UPC mogłaby spróbować podjąć się działania samodzielnie, lecz nie byłoby to aż tak efektywne. Należy zauważyć, iż rola prywatnego grantodawcy nie polegała jedynie na przekazaniu środków finansowych, ale również przekazaniu sprzętu podmiotom społecznym sprzętu komputerowego, który po dziś dzień służy lokalnym społecznościom. Wystarczy spojrzeć na listę organizacji realizujących projekt w wybranych miastach, by pokazać zaawansowanie projektu:

1. Bydgoszcz: Dom Kultury „Modraczek”,
2. Katowice: Klub "Kropka" SM Załęska Hałda Katowice,
3. Kielce: Zakład Doskonalenia Zawodowego,
4. Lublin: Dzielnicowy Dom Kultury SM "Czechów",
5. Opole: Opolskie Forum Organizacji Socjalnych w Opolu
6. Szczecin: Fundacja Kultury i Sportu "Prawobrzeże",
7. Warszawa: Klub "Przy Lasku" SM Przy Metrze,
   oraz Ośrodek Edukacji Kulturalnej SBM Grenadierów,
8. Wrocław: Miejska Biblioteka Publiczna we Wrocławiu,
9. Kraków: Pracownia partnerska Małopolskie Centrum Wolontariatu[16].

Ideą przewodnią Akademii e-Seniora było zachęcenie jak najszerszego grona osób starszych do uczestnictwa w kursach, mających na celu zapoznanie z obsługą komputera w uniwersalnym zakresie[17]. W informacji prasowej podkreślono, iż:

Polscy seniorzy mają tym niewielkie możliwości zmiany tego stanu rzeczy z powodu ograniczonej oferty edukacyjnej. Tymczasem poznanie obsługi komputera i Internetu zbliża seniorów do ich rodzin, w

[14] Akademia Rozwoju Filantropii prowadzi liczne projekty pro-społeczne. Zachęcam do odwiedzenia strony internetowej: http://www.filantropia.org.pl

[15] Opolskie Forum Organizacji Socjalnych jest związkiem zrzeszającym organizacje trzeciego sektora, działające na rzecz poprawy jakości życia poszkodowanych przez los obywateli. Terenem działalności jest zarówno miasto Opole, jak też całe województwo. Liczne działania podejmowane przez OFOS spotykają się z szerokim zainteresowaniem ze strony beneficjentów. Na uwagę zasługuje współpraca z niemieckimi odpowiednikami związków organizacji socjalnych czy też realizacja projektu *Trener Pracy*. Po więcej szczegółów zapraszam na stronę: http://www.ofos.opole.pl/

[16] Źródło: strona projektu - http://www.upc.pl/o_upc/zaangazowanie_spoleczne/e_akademia_upc/akademia_e_seniora/

[17] W zajęciach uczestniczyły przede wszystkim osoby, które jeszcze nie korzystały z komputera. 68% kursantów wcześniej nie korzystało z Internetu. Źródło: *Senior w Internecie potrzebny od zaraz*, http://www.upc.pl/pdf/20090528_Seniorow_brakuje_w_sieci.pdf

szczególności młodego pokolenia. Umożliwia kontakt z bliskimi i ze światem. Ułatwia życie – pozwala łatwo i szybko dotrzeć do praktycznych informacji[18]

Wychodząc naprzeciw oczekiwaniom ogromnej grupie zainteresowanych, stworzono program kursu, który zawierał takie elementy jak podstawowa obsługa komputera, swobodne poruszanie się po stronach WWW, funkcjonalne korzystanie ze skrzynki mailowej. Seniorzy na korzystali również z takich narzędzi jak wyszukiwarka internetowa, komunikatory czy poznawali zasady dokonywania zakupów w sieci. Cały program kursu został rozpisany na dwanaście spotkań, trwających półtorej godziny. Należy dodać, iż każdy uczestnik kursów został wyposażony w podręcznik. Co istotne – książka ta stworzona została na potrzeby tych kursów. Napisana została odpowiednim językiem; przedstawione w niej zostały najistotniejsze zagadnienia[19]. Tym samym seniorzy mieli możliwość skorzystania z wiedzy, która stanowi podstawę aktywnego korzystania z dobrodziejstw Internetu.

Każda grupa miała zajęcia dwa razy w tygodniu przez okres sześciu tygodni[20]. Wydaje się, iż jest to optymalny czas trwania szkolenia, gdyż w trakcie udało się przekazać najważniejszy zakres materiału. Jednakże również bardzo istotne były efekty pozamerytoryczne. Udało się seniorom zorganizować w sposób efektywny czas. Wielu z nich – można przypuszczać – przychodziło na kurs również dla rozrywki. W trakcie kursów panowała bardzo dobra atmosfera. Bariera wieku, która istniała między instruktorem a kursantami, już po pierwszych zajęciach przestała odgrywać znaczenie.

Należy dodać, iż pracownia, w której prowadzona była Akademia, była świetnie wyposażona. Seniorzy mieli do dyspozycji dziesięć stanowisk komputerowych. Na wyposażeniu pracowni był również projektor multimedialny, kamera internetowa oraz inne potrzebne sprzęty. Dzięki temu zajęcia cechowały się zarówno merytorycznym zaangażowaniem seniorów, jak i radosną twórczością, czego przejawem był multimedialny pokaz obrazów namalowanych w programie MS Paint. Seniorzy szczególną uwagę przejawiali również w zakresie możliwości nawiązania kontaktu z bliskimi osobami przez Internet. Niesamowitym powodzeniem cieszyły się zajęcia, podczas których omawiane było korzystanie z programu Skype. Na uwagę zasługuje również zainteresowanie kursantów możliwościami uzyskania potrzebnych informacji tj. sprawdzenie rozkładu jazdy autobusów komunikacji miejskiej, próba rezerwacji biletów w

[18] *Walka z wykluczeniem technologicznym – rozwój programu odpowiedzialności społecznej UPC Polska*, s. 1. Źródło: http://aplikacje.upc.pl/ramki/serwis_prasowy/pdf/14062007.pdf
[19] Po zakończenia kursu wiele osób nadal korzysta z podręcznika, a nawet pożycza go znajomym. Podręcznik nie jest ogólnodostępny – został stworzony w ramach i na potrzeby tego projektu.
[20] I. Grodziska, *Akademia e-Seniora*, „Gazeta Wyborcza. Opole", nr 156/2007, s. 3.

kinie czy też odwiedzenie strony internetowej miejscowości turystycznej, w której podczas ubiegłych wakacji dana osoba wypoczywała.

Po zakończeniu Akademii seniorzy zostali poproszeni o wypełnienie ankiet, w których mogli wyrazić swoją opinię o kursie. Wyniki zostały przedstawione w tabeli:

Tab. 1. Wyniki ankiety podsumowującej
Edycja: 2007 oraz 2008.

Liczba osób przeszkolonych: 120 Liczba osób, które wypełniły ankietę: 92				
1. W kursie uczestniczyło 68% kobiet i 32% mężczyzn.				
2. Ze względu na wiek najwięcej uczestników było w kategorii 60-69 (41%), najmniej osób było z grupy powyżej 80 roku (2%).				
3. Wykształcenie: • podstawowe (23%), • średnie (58%), • wyższe (19%).				
Ocena kursu (w %)				
	Bardzo dobra	Dobra	Poprawna	Niedostateczna
Przydatność wiedzy zdobytej podczas kursu	76	21	3	-
Zakres przekazanej wiedzy i informacji	81	12	5	2
Warunki lokalowe	67	15	12	6
Organizacja kursu	78	12	7	3
Atmosfera i współpraca z innymi uczestnikami kursu	63	22	10	5
4. Czy szkolenie spełniło Pani/Pana oczekiwania? Tak (87%), Niezupełnie (10%), Nie (3%)				

Źródło: Badania autora przeprowadzone na grupie kursantów, w ramach Akademii e-Seniora. Opracowanie własne.

Zaskakującym wynikiem jest przede wszystkim udział większej liczby kobiet aniżeli mężczyzn. Poza tym cieszy fakt uzyskania wielu pozytywnych ocen w poszczególnych kategoriach.

Warto również przytoczyć wypowiedzi kursantek, udzielone prasie:

Poznałam nieograniczone źródło informacji, okazało się, że przez Internet można nie tylko szybko się komunikować, ale również bawić. Nasz instruktor używał zrozumiałego, przystępnego dla nas języka i tłumaczył nam wszystko od podstaw. Akademia powinna trwać dłużej, bo jest jeszcze wiele rzeczy, których

chciałabym się nauczyć. Wciąż mam trochę problemów z Gadu-Gadu, ale jestem pewna, że jak jeszcze trochę poćwiczę, to sobie poradzę. Teraz będę mogła więcej rozmawiać z moją rodziną w Stanach Zjednoczonych. Muszę jeszcze tylko zamontować kamerę[21]

Halina Jabłońska, uczestniczka kursu.

- Rewelacja! Moje pokolenie nie zna się na Internecie. A ja chcę sobie założyć Internet i będę z niego korzystać w zimowe wieczory. Najbardziej chciałabym zwiedzić Bibliotekę Jagiellońską, poczytać książki przez Internet i zapoznać się z nowościami wydawniczymi, a także podróżować po różnych miejscach[22].

Joanna Kołkowska, najstarsza uczestniczka zajęć (84 lata!).

Zakończenie

Instytucje trzeciego sektora realizują pożyteczne projekty, które z całą pewnością w pozytywny sposób wpływają na proces zmniejszania nierówności społecznej w omawianym zakresie[23]. Omawiana w artykule Akademia e-Seniora jest przecież jednym z wielu takich przykładów. Wciąż jednak podstawową kwestią pozostaje skuteczna realizacja przemyślanej polityki społecznej. Wystarczy skorzystać z doświadczeń innych państw np. Szwecji, w której jakość życia osób starszych jest nieporównywalnie lepsza[24]. Wydaje się, iż aktywne działania na rzecz inkluzji seniorów do społeczeństwa cyfrowego winny stanowić kluczowy element naszych wspólnych starań w drugiej dekadzie XXI wieku.

Bibliografia:

1. Boni M. (red.), *Polska* 2030, Warszawa 2009. Źródło: http://www.polska2030.pl
2. Czapiński J,, Panek T. (red.), Diagnoza społeczna 2009, Źródło: http://www.diagnoza.com/pliki/raporty/Diagnoza_raport_2009.pdf
3. Sen A., *Dalsze rozważania o nierównościach*, Kraków 2000.
4. Smoleński J., *Życie szwedzkiego staruszka*, (w:) *Szwecja. Przewodnik nieturystyczny*, Warszawa 2010, s. 320-321.
5. White S., *Równość*, Warszawa 2008.
6. Żuk P., *Uśpione pokolenie*, „Przegląd", nr 46/2009.

Artykuły i informacje prasowe:

[21] E. Pasternak, *Seniorzy kochają internet*, „Gazeta Wyborcza. Opole", nr 182/2007, s. 3.
[22] Tamże.
[23] W samym Opolu było realizowanych kilka podobnych projektów. Na szczególną uwagę zasługuję *Serfuj z wnukiem!* – projekt realizowany przez Towarzystwo Alternatywnego Kształcenia. Zob. A. Dmitruczuk, *Seniorzy szaleją za Internetem*, „Gazeta Wyborcza. Opole", nr 247/2008, s. 4.
[24] J. Smoleński, *Życie szwedzkiego staruszka*, (w:) *Szwecja. Przewodnik nieturystyczny*, Warszawa 2010, s. 320-321.

1. Dmitruczuk A., *Seniorzy szaleją za Internetem*, „Gazeta Wyborcza. Opole", nr 247/2008.
2. Grodziska I., *Akademia e-Seniora*, „Gazeta Wyborcza. Opole", nr 156/2007.
3. Pasternak E., *Seniorzy kochają internet*, „Gazeta Wyborcza. Opole", nr 182/2007.
4. *Senior w Internecie potrzebny od zaraz*, Źródło: http://www.upc.pl/pdf/20090528_Seniorow_brakuje_w_sieci.pdf
5. *Walka z wykluczeniem technologicznym – rozwój programu odpowiedzialności społecznej UPC Polska*, Źródło: http://aplikacje.upc.pl/ramki/serwis_prasowy/pdf/14062007.pdf

Strony internetowe:
1. Zaangażowanie społeczne UPC - http://www.upc.pl/o_upc/zaangazowanie_spoleczne
2. Akademia Rozwoju Filantropii - http://www.filantropia.org.pl
3. Opolskie Forum Organizacji Socjalnych - http://www.ofos.opole.pl